

УДК 330.341:339.97::331.101.262

В.М. Коломієць

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ШЛЯХОМ ВКЛАДЕНЬ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

Дане дослідження показало, що сучасним дієвим інструментом розширеного відтворення суспільного виробництва серед інших факторів стає людський капітал. Для забезпечення зростання національної економіки вкладення в людський капітал стають найбільш актуальними та ефективними. Доцільність та необхідність суттєвих вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки стало метою дослідження. Провідна задача держави, сподівання населення — це економічне зростання національної економіки України. Вищезазвані аспекти викликають потребу у підготовці конкурентоспроможного на ринку праці людського капіталу, що потребує певних вкладень.

Запропоновано важливість складових людського капіталу визначати виключно з урахуванням умов використання людського капіталу. Розроблено напрями вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки. У структурі вкладень в людський капітал виділено наступні складові: вкладення у виховання, початкова освіта, професійна освіта, вища освіта, перепідготовку, підвищення кваліфікації, практичний досвід, вкладення в здоровий спосіб життя, відпочинок, вкладення в спорт, заняття мистецтвом, розвиток творчих здібностей, розвиток вроджених здібностей і якостей, здоров'я, наукову діяльність, зовнішній вигляд, поліпшення умов праці, умови життя, мотивації, мобільність, адаптації до змін, розвиток підприємливості. При чому вкладення за різними складовими повинні бути збалансованими. Надання суттєвих переваг за окремими складовими викликає диспропорції у розвитку людського капіталу суспільства.

Результати дослідження можуть бути використані при формуванні бюджетів різних рівнів при їх спрямуванні на економічне зростання шляхом вкладень в людський капітал.

This research has shown that human capital is becoming a modern, effective tool for expanded reproduction of social production among other factors. In order to ensure the growth of the national economy, investment in human capital becomes the most relevant and effective.

The expediency and necessity of substantial investments in human capital to ensure the growth of the national economy has become a research objective. The main task of the state, the people's aspirations is the economic growth of the national economy of Ukraine. The aforementioned aspects call for the preparation of a competitive human capital market that requires some investment.

It is proposed to determine the importance of the components of human capital solely on the basis of the conditions of use of human capital. Areas of investment in human capital are developed to ensure the growth of the national economy.

The following components are possible in the structure of investments into human capital: investments in education, primary education, vocational education, higher education, retraining, professional development, practical experience, investing in a healthy lifestyle, rest, investing in sports, studying arts, developing creative abilities, development of innate abilities and qualities, health, scientific activity, appearance, improvement of working conditions, living conditions, motivation, mobility, adaptation to changes, development of entrepreneurship. At that, the investment in different components should be balanced. Providing significant benefits to individual constituents causes disproportions in the development of human capital of society.

The results of the study can be used in the formation of budgets of different levels when they focus on economic growth by investing in human capital.

Ключові слова: вкладення, людський капітал, національна економіка

Keywords: investment, human capital, national economy

Ряд економічних, соціальних, політичних факторів обумовили спад національної економіки України за період 2010–2017 років. В той же час, європейський вектор розвитку України, намагання держави надати гідний рівень життя у своїй країні передбачають забезпечення зростання національної економіки. Стабільне економічне примноження залежить від системної побудови та взаємоспрацювання економічних важелів та чинників. За Конституцією України, людина проголошена найвищою соціальною цінністю [1]. Прискіплива увага до кожного життя, окремої особистості забезпечує державі позитивний імідж, а її населення не тільки з надією дивиться на майбутнє, а й з задоволенням живе в рідній країні, зі свого боку забезпечуючи функціонування національної економіки шляхом вкладень власного людського капіталу.

Дослідники економічного зростання національної економіки [2; 3; 4; 5] визнають, що сучасним дієвим інструментом розширеного відтворення суспільного виробництва стає людський капітал серед інших факторів.

Жорстка боротьба в розвинутому конкурентному середовищі сприяє підвищенню якості людського капіталу, який позиціонується на ринку виробників товарів і послуг. Стрімкий індустріальний розвиток суспільства потребує більш високий рівень життя людей, які, в свою чергу, бажають отримувати товари, послуги, роботи відповідного змісту. Природно, що в цих умовах, виробник вимушений залучити такі ресурси, які зможуть створити йому потрібні товари, послуги, роботи.

При цьому кожний процес, спрямований на продукування конкурентоспроможних товарів, послуг, робіт вимагає вкладень. Найбільш актуальні та ефективні вкладення в людський капітал.

Системними вивченням тенденцій розвитку людини як основного ресурсу економіки займаються українські вчені О. Амоша, Д. Богиня, О. Грішнова, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Майбуров, О. Чорна, Л. Шаульська, якими досягнуті видатні результати в питаннях формування високоякісних конкурентоспроможних трудових ресурсів. Але висока мобільність людського капіталу, його постійний рух, потяг до самовдосконалення, динамізм, а отже кардинальна зміна суттєвих параметрів людського капіталу вимагає нових досліджень і розробок.

Доцільність та необхідність суттєвих вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки стало метою дослідження. Згідно мети поставлені та вирішені завдання: з'ясувати доцільність вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки; розробити напрями вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки; визначити залежність складових людського капіталу.

Для досягнення поставленої мети в роботі використані системний, структурний, логічний методи, методи статистичного аналізу та узагальнення.

Проведений аналіз показників за даними Державної служби статистики України [6] свідчить про зниження економічної стійкості України, нарощування темпів інфляції. Динаміка валового внутрішнього продукту у фактичних цінах на перший погляд

позитивно характеризує економічний стан країни. Так, в 2010 році показник складав 1,12 трлн. грн., 1,35 трлн. грн. — в 2011 році, 1,46 трлн. грн. — в 2012 році, 1,52 трлн. грн. — в 2013 році, 1,59 трлн. грн. — в 2014 році, 1,99 трлн. грн. — в 2015 році, 2,38 трлн. грн. — в 2016 році [6]. Але індекси фізичного обсягу валового внутрішнього продукту протягом років знижуються зі 104,1 у 2010 році до 90,2 у 2015 році [6]. Також у постійних цінах 2010 року відбувається від'ємна зміна обсягу валового внутрішнього продукту до попереднього року (-6,6 % в 2014 році, -9,8 % в 2015 році). Лише в 2016 році показник складає 2,3 % зростання до 2015 року [7]. Але ж зниження в 2015/2014 роках відбулося на 9,8 %, тобто взагалі не досягнутий навіть рівень 2014 року. Позитивна динаміка валового внутрішнього продукту у фактичних цінах обумовлена зростанням індекса споживчих цін (124,9 в 2014 році, 143,3 в 2015 році, 112,4 в 2016 році, 112,5 за січень - листопад 2017 року) [8].

Відсутність позитивних політичних зрушень в зовнішній ситуації, наростання та спади внутрішніх конфліктів, неоднозначні процеси демократизації українського суспільства, втрата економічних зв'язків та стратегічних партнерів, спрямування державного бюджету на військові операції, вимоги від зарубіжних фінансових партнерів (канадський уряд, уряд США) щодо обов'язкового реформування збройних Сил України, ряд інших факторів — все це не сприяє плановому економічному розвитку держави. Ряд дослідників [9] серед глибинних причин економічного спаду називають також надлишкові сподівання українського уряду на стихійне регулювання ринку (за принципом невидимої руки А. Сміта).

Провідна задача держави, сподівання населення — це економічне зростання України. Для забезпечення підйому національної економіки потрібен пошук доцільних напрямів розвитку, які стануть основою благополуччя.

Кожна країна визначає пріоритетність видатків, вкладень та розраховує ефект від них. Серед існуючих сценаріїв розвитку України, ряд дослідників визначають як ефективний розвиток країни через вкладання в людський капітал [9; 2; 3].

Така вагома роль людського капіталу на національному рівні спричинила підвищення вимог до людського капіталу. Професійні знання і навички, старанність, ініціативність та комунікативність, наявність умінь практичного вирішення проблем, використання технічних засобів, доступ до інформації, інтелектуальний потенціал, креативність — це далеко не весь перелік особистісних якостей людського капіталу, що вимагає сучасність. В умовах економіки знань важливою характеристикою людського капіталу стає вміння застосовувати свої знання і широкий світогляд під час виконання роботи.

Вищеназвані аспекти викликають потребу у підготовці конкурентоспроможного на ринку праці людського капіталу, що потребує певних вкладень. Останнє дає ефект не тільки для національної економіки. Перспективність вкладень в людський капітал дає можливість забезпечити підвищення його конкурентоспроможності в майбутньому і, як наслідок, — більш високу його вартість, що, в свою чергу, забезпечує зростання добробуту конкретної особи, населення.

Вкладення в людський капітал в період ринкового розвитку економіки вважаються новим інструментом для вимірювання соціально-економічного прогресу держави та потенціалу як благополучних країн, так і таких, що розвиваються [3; 10; 11]. Вкладення в людський капітал спрямовані на формування і розвиток його можливостей.

Ефективність вкладень залежить від відповідності напрямів вкладень особистісним інтересам носія людського капіталу для його продуктивної діяльності та відповідності потребам суспільства. При цьому вважається, що людський капітал є важливою формою кінцевих капіталовкладень суспільства, рівень його розвитку визначає динаміку та рівень життя не тільки країни, але й світового співтовариства в цілому [12].

Р. Беккер описав людський капітал як певний запас знань, навичок, мотивацій [13]. Спочатку вроджений різноманітний запас знань, навичок, здібностей, мотивацій став підставою для розвитку конкурентних відносин між носіями людського капіталу. Таке явище надало їм певних конкурентних переваг і забезпечило визначений рівень конкурентоспроможності. Розвиток конкурентоспроможності людського капіталу є ключовим фактором не тільки для національного зростання економіки, а й глобального.

Вкладення в людський капітал здійснюються на трьох рівнях – мікрорівні (безпосереднім носієм людського капіталу, підприємством, яке володіє людським капіталом); макрорівні (країною); мегарівні (групами країн, об'єднаннями, фондами, союзами, спілками, мегакомпаніями та глобальними світовими корпораціями). Не враховувати важливість наявності різних рівнів вкладень неможливо, тому що для розвитку національної економіки має значення певне поєднання, співвідношення, співфінансування вкладень на різних рівнях. Воно визначає обсяг вкладень у людський капітал держави з урахуванням частки інших інвесторів.

З позицій матеріальності вкладень в людський капітал дослідники розглядають матеріальні витрати, фізичні витрати, морально-психологічні з боку суб'єкта впливу (зовнішнього) на об'єкт впливу (людський капітал). На думку автора, в даному розподілі важливо виділити часові витрати. Таким чином, не всі вкладення або не в повному обсязі вимагають матеріальних витрат. Можуть бути витрати фізичні (здоровий спосіб життя, спорт), емоційні (здоровий образ життя, заняття мистецтвом), психологічні, тобто нематеріальні витрати, які вимагають вкладень інших ресурсів.

Інвестор в людський капітал може бути як зовнішній (сім'я, підприємство, муніципалітет, держава, міжнародні фонди), так і сам носій людського капіталу. Величина вкладень у людський капітал залежить від ряду факторів. В їх сукупності можна виділити об'єктивні (вік, стать, зовнішній вигляд, антропометричні дані, стан здоров'я) та суб'єктивні (наприклад, психологічні). Вкладення в людський капітал – в частині матеріальних витрат, виражених у грошовому еквіваленті – широко використовуються в методиках оцінки людського капіталу [2; 3].

В якості складових людського капіталу дослідники виділяють:

- знання, здоров'я, навички, досвід [13];
- вроджені та придбані здібності та якості [14];
- знання, продуктивні здібності, здоров'я, мотивація, мобільність [15];
- здоров'я, знання, навички, здібності, мотивації [16];
- знання, вміння, навички, зовнішність, здоров'я, освіту, професійну підготовку, практичний досвід, фах, кваліфікацію [17];
- здоров'я, тривалість життя, трудова активність, наявність освіченості, сучасних знань, умінь і навичок, здібностей до перенавчання, адаптації до змін, мобільності [18]

В дослідженнях людського капіталу фахівці збігаються в найважливіх складових людського капіталу – виховання, освіта, здоров'я, знання, розвиток підприємливості,

культури, етики, заняття мистецтвами. Серед них базисними визначають виховання і освіту.

Підвищення інвестиційної активності бізнесу шляхом капіталовкладень у нові технології та обладнання зумовлює потребу в людському капіталі з новітніми знаннями, навичками, вміннями, тобто з більш високою конкурентоспроможністю. Це, в свою чергу, висуває нові вимоги до такої складової людського капіталу, як освіта [19; 20].

Аналіз видатків зведеного бюджету України (за даними [6]) свідчить, що традиційно видатки, які опосередковано можливо віднести як вкладення держави на розвиток людського капіталу в країні, складають 60-64 % загальних видатків бюджету в 2010-2014 роках. Лише в 2015 та 2016 роках вони скоротилися до 56 та 57 % відповідно за рахунок збільшення видатків на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу. В складі видатків, які опосередковано можливо віднести як вкладення держави на розвиток людського капіталу в країні, розглянуто видатки бюджету України на духовний та фізичний розвиток, видатки на охорону здоров'я, видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення населення. Так, видатки бюджету України на духовний та фізичний розвиток складають від 2 до 3 % у структурі загальних видатків впродовж 2010-2015 років. Охорона здоров'я фінансується в державному бюджеті України на рівні 11 % від загальних видатків. На освіту держава витрачає 19-20 % бюджету. В 2015-2016 році спостерігається відсоткове зниження даних витрат – до 17 та 15 % відповідно. Вагому частину в загальних витратах бюджету України займають витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення – традиційно це 28 %. В 2016 році показник досяг рівня 31 %. Значних зрушень у відсотковій структурі видатків, які опосередковано можливо віднести як вкладення держави на розвиток людського капіталу в країні, не спостерігається, тоді як в грошовому виразі вони зростають за всіма статтями витрат бюджету відповідно до росту загальної суми видатків.

Спираючись на системні власні дослідження та на висновки фахівців з людського капіталу, пропонуємо важливість складових людського капіталу визначати виключно з урахуванням умов використання людського капіталу.

Підтримка та розвиток складових людського капіталу вимагає значних вкладень. На необхідності інвестицій наголошує ряд дослідників людського капіталу: у здоров'я, освіту, умови життя [14], в освіту, емоційного та фізичного здоров'я, поліпшення умов праці [3].

Перелік складових людського капіталу, які виділяють дослідники та який вищенаведений у роботі, надав підстави розробити напрями вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки.

У структурі вкладень в людський капітал можливо виділити наступні складові: вкладення у виховання, початкова освіта, професійна освіта, вища освіта, перепідготовку, підвищення кваліфікації, практичний досвід, вкладення в здоровий спосіб життя, відпочинок, вкладення в спорт, заняття мистецтвом, розвиток творчих здібностей, розвиток вроджених здібностей і якостей, здоров'я, наукову діяльність, зовнішній вигляд, поліпшення умов праці, умови життя, мотивації, мобільність, адаптації до змін, розвиток підприємливості. При чому вкладення за різними складовими повинні бути збалансованими. Надання суттєвих переваг за окремими складовими викликає диспропорції у розвитку людського капіталу суспільства.

Таким чином, проведене дослідження довело актуальність, необхідність та можливість забезпечення зростання національної економіки шляхом вкладень в людський капітал, оскільки людський капітал є об'єктивною умовою розвитку економіки країни і забезпечує їй не тільки додаткові конкурентні переваги, але і в цілому підйом і процвітання. Тому необхідні суттєві вкладення в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки з урахуванням постійного прогресу суспільства. Вкладення в людський капітал як матеріальні, так і нематеріальні (фізичні, психологічні, емоційні) забезпечують підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці.

Запропоновано важливість складових людського капіталу визначати виключно з урахуванням умов використання людського капіталу. Розроблено напрями вкладень в людський капітал для забезпечення зростання національної економіки. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні бюджетів різних рівнів при їх спрямуванні на економічне зростання шляхом вкладень в людський капітал.

Подальші дослідження заплановано сконцентрувати на визначенні обсягу кожної складової людського капіталу в формуванні його гармонійного розвитку.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254.html;
2. Брюховецька Н.Ю. Управління розвитком людського капіталу підприємств: інституціональний аспект: монографія / Н.Ю. Брюховецька, О.А. Чорна; НАН України, Ін-т економіка і пром-сті. – Київ, 2015. – 268 с.;
3. Макенова Г.У. Конкурентоспособность человеческого капитала [Текст] / Г. У. Макенова, А.К. Саурукова // Казахский национальный университет имени Аль-Фараби. Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2015. - №1. – С. 297 – 300;
4. Радева М.М. Институційне забезпечення інвестиційного розвитку України. Институціональний вектор економічного розвитку / Institutional Vector of Economic Development : збірник наукових праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : Вид-во КПУ, 2014. – Вип. 7 (2). – С. 23-30;
5. Юхновський І.В. Взаємозв'язок відтворення капіталу та економічного зростання / І.В. Юхновський // Економіка – С. 127 – 134.
6. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Державна служба статистики України. За ред. І.Є.Вернера, 2017. – 611 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua;
7. Україна – 2016. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2017. – 28 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua;
8. Индекс инфляції. Минфин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/;
9. Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку: наук.-аналіт. доп. / О.І. Амоша, І.П. Булеєв, А.І. Землянкін, Л.О. Збаразька, Ю.М. Харазішвілі та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2017. – 120 с.;
10. Ткач А.А. Формування освітнього капіталу в економіці знань / А.А. Ткач, І.І. Рекун // Институціональний вектор економічного розвитку / Institutional Vector of Economic Development: зб. наук. праць МІДМУ «КПУ» / Редкол.: А.А. Ткач (голов. ред.) та ін. – Мелітополь: Вид-во КПУ, 2012. – Вип. 5 (1). – С. 64–70;
11. Рекун І.І. Управління персоналом у системі економічної безпеки підприємства залізничного транспорту / І.І. Рекун // Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал. – 2015. – № 11. – С. 28–32;
12. Сухих В.А. Методологические подходы к определению и измерению человеческого капитала в контексте социоэкономики / Сухих В.А., Блусь П.И. // Соціоекономіка. Збірник наукових праць. – 2010. – С. 26 – 48;
13. Becker, Gary S. Human Capital. N. Y.: Columbia University Press, 1964;
14. Schultz T. Investment in Human Capital. / T. Schultz. – N. Y.: L., 1971;
15. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: моногр. / [В. П. Антонюк, О. І. Амоша, Л. Г. Мельцер та ін.]. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2011.

– 308 с.; 16. *Грішнова О.А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. – К.: Т-во «Знання», 2001. – 254 с.; 17. *Поплавська Ж.* Економіко-філософські аспекти людського капіталу / Ж.Поплавська, В.Поплавський // Вісник НАН України. – 2002. – № 12. – С. 43–49; 18. *Семикіна А.В.* Людський капітал як індикатор інноваційного соціального розвитку / А.В. Семикіна // Экономика и управление. Научно-практический журнал, 2014. – № 1 – Симферополь: НАПКБ. – С. 131 – 138; 19. *Ткач Т.В.* Стимули і самомотивація особистості до неперервної освіти / Т.В. Ткач // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2012. – Том X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 22. – С. 714–723; 20. *Головкова Л.С.* Розвиток трудових ресурсів потенціалу залізничної галузі в контексті корпоратизації / Л.С. Головкова // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – Дніпропетровськ, 2012. – Вип. 4. – С. 26–37.

УДК 366:330.54(045) *Krzysztof Rejman (Politechnika Rzeszowska)*

CONSUMERISM IN CONTEMPORARY SOCIETIES. THE SOCIO-ECONOMIC DIMENSION

Консюмеризм XXI століття полягає в тому, що люди споживають матеріальні блага і послуги, які не є їхніми справжніми потребами. Консюмеризм є складовою «матеріальної» сторони мислення та дій підприємців, який призводить до загрози глобальному довкіллю та виживанню людства. Надмірне споживання спричиняє марне використання товарів і природних ресурсів. Виникає надмірне виробництво товарів та руйнування навколишнього середовища, що призводить до необхідності розвитку сталого споживання та впливу споживачів на формування поведінки підприємців у контексті сталого розвитку. Щоб запобігти негативним явищам, пов'язаним з надмірним споживанням, слід враховувати соціально-економічні детермінанти цього явища, що стали фундаментальною основою для написання цієї статті.

Consumerism of the 21st century consists in the fact that people consume material goods and services that are not supported by real needs. It is an element of material «thinking» and entrepreneurial activities contributed to the threat of the global biosphere and the survival of humanity. Excessive consumption generates a waste of goods and natural resources, it results in overproduction and environmental degradation, which results in the need to develop sustainable consumption and consumer impact on shaping the behavior of entrepreneurs in the context of sustainable development. In order to prevent the negative phenomena associated with excessive consumerism, one should take into account the socio-economic determinants of this phenomenon; it is the objective of the article.

Ключові слова: поведінка споживачів, консюмеризм, суспільство.

Keywords: consumption behaviors, consumerism, society.

The concept of consumerism is derived from consumption, that is satisfying the needs of individuals, social groups and society as a whole. Satisfying the needs is a process